

ACC. N:R M. 15296:1-12.

Landskap: Skåne Upptecknare: Mattias Lööf, Lund
Härad: Skivde Berättare: Per Olsson
Socken: Sk. Slägarup Berättarens yrke: smedmästare
Uppteckningsår: 1961 Född år 1894 i Sk. Slägarup

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Inviden. s. 1-12.

(foton å sid. 8-12;
neg.m. IV: 15:34 - IV: 15:38.)

Lm F 111

Jag är född artonhundra-nittiofyra, och jag kom i lära nittonhundra-fyra hos min far. ~~M~~ Farfar var murare. Här var en smedgesäll, som hette Göransspn. Jag stod och drog bälgen i två år. Då fick man ju lära en hel del, se hur de arbetade ett järn. Man drog bälgen och släggade och såg på gesällen medan han stod och arbetade järnet och så lärde man det ju, hur det skulle hanteras. Då hade man ju reda på innan man kom i lära, vad det var de smidde. Vi gjorde mest vagnar här, vi gjorde ungefär en vagn inveckan, viktoria-vagnar och bolster-vagnar och skumpakärror kallade de dem för.

Jag var alltså lärling i denna smedjan och har varit här hela mitt liv. Far kom hit artonhundra-~~nittio~~sjuttiosju. Han kom hit som smidesmästare. Vi var tre bröder och blev smeder alla. Det var tre år som man gick som lärling. Den första tiden, två år, fick man stå och dra bälgen.

Det var liksom givet att vi skulle stanna hemma och lära till att bli smed, där var ingen tänkte på något annat. Jag var uppe på en gård och tjänade året innan, men sedan när det var tid och jag hade gått och läst, så var det tid att börja i smedjan.

Vi hade inga maskiner i början. Där var en bormaskin, som de drog för hand. Verktygen, de där hamrarna, kallades för överhammare och smidessänke. De användes vid vagnssmide. När man smidde axlar och allt till en vagn, så användes de. Jag använde dem inte något särskilt sedan jag hade blivit mästare, det var nittonhundra-tjugoåtta. ~~M~~ Men så länge far levde, så gjorde vi vagnar. Far var specialist på vagnssmide. Men han hade ju allt lantbrukssmidje vid sidan om, här var fyra i smedjan alltid förr. Mästaren själv arbetade aldrig, här var två gesäller och två lärlingar. Den som hade lärt i tre år, den stannade gärna ett par år över. Det var vanligt att de stannade ett år och två, sedan de hade blivit utlärd, och då var de ju gesäller. Lönen var tjugofem kronor det första året och femtio det andra och sjuttiofem det tredje, när de

stod i läran. Och så fick de ett skinnförkläde vart år. Mat och logi fick man förstås. En smedja var byggd så att där fanns en gesällkammare också.

Jag kom till Malmö vagnfabrik efter det att jag hade exercerat. Det var vid första världskriget, då var här litet ont om arbete, mina två bröder var hemma, och så hade vi likväl en lärling, och så blev vi för många i smedjan, så gav jag mig ut. Så kom jag till Jönssons vagnfabrik i Malmö. Annars har jag bara varit hos Larssons i Vällinge ett halvt års tid också. Annars var det ju vanligt med gesällvandringar på den tiden. Här kom ju gesäller och var här ett halvt år, ibland var de här en månad, ibland två, sedan så reste de igen. Resorna gjorde man för att lära sig någonting, man såg olika metoder. Man gick vart som helst i hela Skåne. Något kontrakt gjorde man inte upp, det var bara till att börja arbeta med det samma. Det var bara bestämt hur mycket de fick i veckan, de hade sex kronor i veckan som gesäller. Mat och logi hade de alltid gratis, ja, det följde ju med i lönen. Vi började klockan sex om morgonen. Så fortsatte vi till klockan sju den första tiden, men sedan så förkortades arbetstiden, så det var till klockan sex. Raster hade man inte. Man gick direkt ifrån mathordet och ut och arbetade igen. På morgonen fick de ju kaffe med det samma de kom upp. Sedan var det frukost vid åttatiden. Så var det middag, och så var det kaffe på eftermiddagen

Arbetstiden var precis de samma på lördagar, precis densamma dag för dag. Och var det helgafton, då blev de inte fria förrän vid två-tre-tiden. Och lärlingen skulle alltid göra rent, varenda söndag skulle de två lärlingarna göra rent i smedjan. Det skulle inte göras någon söcken, utan det var söndag förmiddag, då skulle allt göras rent. Annars var det aldrig något arbete på söndagarna, det hände aldrig att någon kom med något arbete då.

Gesällerna hade sex kronor i veckan, men de fick inte

ut den var vecka. Den fick stå inne, och så fick de ut den på en gång sedan, när de slutade till exempel. De kunde få ut en två-tre kronor någon gång, men det var ordningen annars att lönen stod inne.

På vagnfabriken i Malmö var vi två gesäller och tre lärljungar. Det var en vagnssmedja, han gjorde bara precis vagnar, ingenting annat. Han gjorde viktoriavagnar och ponyvagnar och så var där på sista tiden något de kallade

vagnar. Det var ett tyskt man.

Far sålde vagnar i hela Skåne. Holmberg i Skivarp gjorde också vagnar. Och så var där ju Jönsson, ja, det gjorde var- enda smed, mer eller mindre naturligtvis. Folk beställde ju sina vagnar hos smeden. Men far hade alltid en tio-femton vagnar på lager. Han gjorde dem färdiga och sålde dem sedan de var färdiga, aldrig på beställning utan de gjordes på förslag. Så bytade han sig ju till gamla och så reparerades de och sedan såldes de igen.

Det gällde att hålla ett jämnt arbete i smedjan till gesällerna. Det var inte så jämnt alltid, lantbrukarna kom inte så där jämnt med arbete, och när där inte var något annat, så gjorde de vagnar. så

Mest arbete för bönderna hade man om framtidarna och efterhöstarna, och så i huggetiden. Skoning var där ju året om. En häst skulle ju skos var sjätte vecka.

Fars vagnar blev alltså sålda över hela Skåne. En åkte till och med järnväg till Stockholm. Men mest gick de hemma omkring. Far levererade dem själv. Han annonserade nästan aldrig, han visste precis hur dåliga vagnar de hade överallt. Och så lånte han hästar och körde ut med dem och så sålde han dem. Han körde ut till ställena och pratade med lantbrukarhustrurna, de var allra bäst att handla med, sade han. Och fick han bara fruarna med sig, sen så var saken klar. Det var ett par mil han körde så omkring. Vi gjorde ju likvagnar till Skanör. Och det gjorde vi till kommunerna här om-

kring också. Och fick han en gammal vagn, som passade till en präst, så visste han precis, var han skulle placera den, för det var en prästavagn, sade han.

Far beställde träet och betalade målaren, och han hade vagnen rent för sig själv, sedan den var färdig. Så han betalade vagnmakaren och målaren och sadelmakaren. Det var många vagnmakare, som far samarbetade med, där var en som hette Hansson här i Slågarp. Och så var där en i Håslöv, som hette Wallin, och där var Ekstrand i Månstorp, som har gjort trä ~~xx~~ till far, och där var en i Trelleborg, det var ~~måstän~~ litet överallt, kan man nästan säga. Den han anlidade mest, var den som bodde här ute, Nils Hansson hette han.

Före kriget fick far 450 och 500 kronor för en viktoria-vagn. Träet (dvs. vagnens färdigarbetade trädelar) brukade gå till 150 kronor, och målningen omkring 100. Man körde ut vagnen till målarens verkstad. De färdiga vagnarna stod här. De som inte var så fina, de kom ju ut på ställen och stå hos grannarna. För det mesta gick de åt med detsamma. Det var sällan där stod mer än tre-fyra vagnar åt gången här hemma. Giggare var mycket sällan de ville ha här nere, men vi gjorde en hel del charabanger. De som hade många barn, de köpte en sådan. Vi gjorde både arbetsvagnar och finvagnar, det stod här på lager alla sorter. Här var trettiosex vagnar, när far dog, som inte var sålda. Dem sålde vi på auktion. Då hade bilarna bärjat, så man fick inte så mycket för dem. Där var en vagn, som kostade tretusen, när vi gjorde den, men far fick inte mer än sjuhundra för den, när han sålde den på auktion. Allt smide till vagnarna gjorde vi själva. Men axlarna köptes, och fjädrarna också, allt som vi kunde få färdigt, där var lykt-hållarna t.ex. och skruvarna och stångkapporna där framme, det smiddes ju inte precis.

Det fanns ingen överenskommelse ~~xx~~ mellan smederna om prissättningen på vagnarna. Man fick räkna efter så att man fick litet inkomst på dem. Om en lantbrukare som beställde

en vagn, prutade på priset, så blev vagnen sämre gjord. Vagnen fick göras efter priset. Så kom där ju tunnare järn på hjulen och något gammalt järn. ~~Tömet i åkvagnarna var xaxxåx~~

Träet i åkvagnarna var alm och ask. Och så var de ju inte målade, de var bara lackerade, ja, man kan kalla det polerade, liksom en möbel eller så.

Alla utan undantag var tvåspännarevagnar.

Vi exporterade inte några vagnar till Danmark, men Jönsson i Malmö gjorde fär Danmark också. Det förekom mycket att vagnar från Danmark kom hit. De gjorde nämligen mycket droskor där. På herrgårdarna hade de ju fina droskor, och det var också vissa lantbrukare, som kunde ha en fin droska. Det fanns ju både heltäckare och halvtäckare. Droskorna beställdes i Danmark. Jag har inte reda på någon droska, som har varit gjord här. Jag känner inte heller till att någon annan vagnstyp än droska har kommit från Danmark.

Så småningom började man sätta gummi hjul på vagnarna. De gjorde man av gamla bilar. Det kom ifrån Tyskland. Jag vet inte vem som började med det här, men jag tror att jag var en av de första. Bönderna tyckte först att det kunde ju aldrig gå, det kunde ju aldrig hålla. Det var yngre lantbrukare, som först började använda dem, de äldre kunde inte alla acceptera det i början. Så fort jag hade börjat med det så gick det åt så många som jag kunde göra. Och de blev mycket berömda, mina vagnar, kan jag utan vidare säga. Efter 1928 var det övervägande gummivagnar, som gjordes hör på smedjan. De första gummivagnarna vägde tvåtusen kilo. Så gjorde jag en som inte vägde mer än åttahundra kilo, man kundelässa tre och ett halvt ton på den. Sedan kom jag ner till Trelleborgs sockerfabrik. De vägde den tre gånger, de trödde det inte. Det var en helt annan konstruktion. Förut hade man gjort dem av bilarna, alltihop, hela ramen och de stora, tunga hjulen och bilstyrning, det blev så klumpigt, så det var rent oerhört. Jag kunde inte

a

acceptera det där. Så jag funderade själv upp och gjorde en vagn. Det är den modellen som användes fortfarande, fast den var ännu lättare, för det var inte järnbalkar utan träbalkar. Och så var där ju ingen tipp på den, det var där ju inte på de första, det kom ju inte i fråga. Och sedan kom de här och ville ha vagnar, rent kolossalt.

I fars smedja hade vi också vanligt lantbrukssmide. Vagn-tillverkningen stod för hälften av arbetet. Vi hade ungefär tusen tunnland att smida till, och där var fyra i smedjan. Eggverktyg tillverkade vi inte särskilt. Det var bara om de kom och beställde en yxa någon gång. Ja, betknivar och sådant där, det gjordes där ju, när de kom och beställde dem.

Skoning hade vi ju året om. Tidigare höll de inte upp benen själva, men sedan vi pojkar började, så höll vi upp frambenen, man inte bakbenen. Före 1910 ungefär, så höll alltid lantbrukarna själva eller drängarna upp. Ändringen berodde väl på det att det var mycket lättare att komma åt frambenen om man själv höll upp. Men det var konkurrens också, för om det var en smed, som höll upp bakbenen också själv, så ~~xxxx~~ tog de dit, särskilt om det var en kinkig häst. Där var till exempel Lind i Grevie, han höll själv upp på de flesta hästarna.

Det var tradition att på nyårsnatten, så gick vi ut i smedjan och ringde in det nya året. Vi var tre som smidde då. Det kom mycket folk och samlades på vägen. Det hördes ju halva mil omkring. Vi smidde fem minuter på det gamla året, sedan höll vi upp och sedan smidde vi fem minuter på det nya. Vi smidde i radio en gång också. Vi var tre stycken som ~~skis~~ slog i ambolten i en särskild takt, man kan inte precis förklara hur. Det är inte många smeder som kan "smi'tre". Traditionen slutade 1918, när Erik kom upp till Svalöv, sedan har vi inte kunnat. Ja, det var om han var hemma någon gång, så gjorde vi det. Det var när vi var samlade hemma, vi tre pågar så gjorde vi det, annars kunde vi ju inte.

Längre upp hade smeden jordbruk också, särskilt de som var anställd vid gods. De hade djur. De var gårdsmåder, men de vanliga bondsmeder sysslade inte med jordbruk. Vi kallades allihoppa för bysmeder.

1920-talet började man avverka klövar på kor. Innan gjorde vi det aldrig.

Den smedja som vi har nu är byggd egenligen 1838. Sedan ombyggdes det flera gånger. Det finns papper på det. Då var det byn som byggde den för de villa ha en smed.

ACC. N:R

M.

15296:8.

8
FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

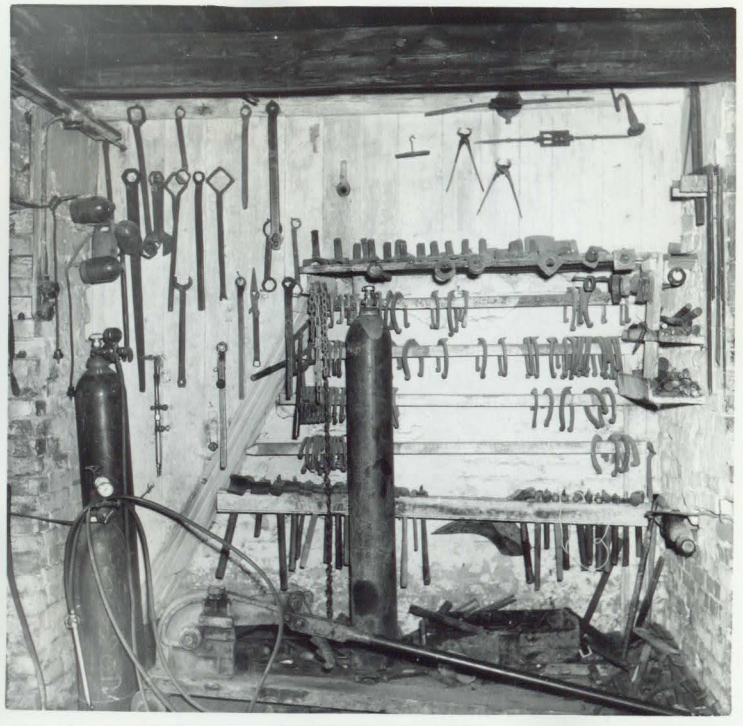

Smedjan.

neg. nr. IV:15:34

ACC. N:R M. 15296:9.

9
FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Interiör ur smedjan.

neg.m. IV:15:35

ACC. N:R M. 15296:10.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Kraftprov. "Lyfta släggan". *wig. nr. IV: 15: 36.*

Upplyst av ...

ACC. N:R M. 15296:11.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Kraftprov. "Lyfta släggan bakom nacken."

aug. m. IV: 15: 37

ACC. N:R M. 15296:12.

12
FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Kraftprov. "Kyssa släggan".

neg. IV: 15: 38.

Lundagårdens folkhögskola